

Barn som befinner sig i en vårdnadstvist

Barnets bästa

Av 6 kapitlet föräldrabalken, FB, framgår bland annat att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. När en bedömning av vad som är det bästa för barnet görs ska särskilt avseende fästas vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp, att barnet olovligen förs bort, hålls kvar eller annars far illa och vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (6 kap. 2 a § FB).

I bestämmelsen markeras att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Det innebär att det inte finns några andra intressen som kan gå före barnets bästa, till exempel rättvisa mellan föräldrarna eller en förälders behov av kontakt med barnet. Även om annan hänsyn kan finnas med i övervägandena, är det barnets bästa som slutligen ska vara bestämmande för beslutet. Det gäller såväl för domstolens avgörande som för socialnämndens beslut att godkänna eller inte godkänna ett avtal som föräldrarna träffar om vårdnad, boende eller umgänge.

Barn och separationer

Föräldrarnas betydelse för barn understryks i de flesta utvecklingspsykologiska teorier och har starkt stöd i forskningen. Föräldrarnas påverkan på barnet och barnets behov av sina föräldrar är grundläggande och avgörande för barnets utveckling. Föräldrarnas separation innebär alltid en dramatisk förändring för ett barn – hela levnadssituationen ändras. Särskilt svårt blir det för barnet om föräldrarna är i svår konflikt med varandra. Hur frågorna om vårdnad, boende och umgänge än löses är risken stor att det blir en förlust för barnet, med mindre tillgång till den ena eller båda föräldrarna jämfört med om familjen hade fortsatt att leva tillsammans. Till detta kommer den lojalitetskonflikt som separationen nästan alltid innebär, eftersom barnet på ett eller annat sätt hamnar i en situation där det måste ta ställning till och försöka ”vara rättvis” mot båda föräldrarna. Barnet upplever ofta både att föräldrar sviker och att barnet självt sviker någon av föräldrarna. Hur barnet än gör så kan det bli fel.

Inte sällan tar barnet på sig skuld för att föräldrarna bråkar och inte kan komma överens. Om föräldrarna är oense får barnet ofta tänka på att varken uttala sig för positivt eller negativt om samvaron med den andra föräldern. De riskerar också att användas som budbärare mellan föräldrar som inte kan tala med varandra. Föräldrarna vill veta saker om varandras nya tillvaro – vilket sedan ibland kan användas i tvisten mellan föräldrarna och därmed slå tillbaka mot barnet som berättat. Föräldrar i konflikt försöker ibland vända barnet mot den andra föräldern, genom förtal och annan påverkan. Å andra sidan kan föräldrarnas separation många gånger ge barnet en lugnare situation än i ett förhållande med bråk och konflikter. Många föräldrar kan också hantera sin separation på ett sätt som tar hänsyn till barnens behov. Barn behöver hjälp att förstå varför skilsmässan inträffar. De behöver tid att sörja och acceptera det faktum att familjen kommer att förändras.

En forskningsgenomgång visar att det inte är separationen i sig som är ogynnsam för barnen, utan just uppsplitande konflikter mellan föräldrarna i samband med denna. Tämmligen fast förankrad kunskap visar att osämja, konflikter och dålig kommunikation mellan föräldrarna är en stark riskfaktor för en ogynnsam social och känslomässig utveckling hos ett barn. Barn som saknar eller har ett mycket konfliktfyllt umgänge med den ena föräldern riskerar att påverkas negativt. Utdragna och hätska separationer innebär ett starkt lidande medan de pågår och riskerar att ge barnet psykiska problem.

Föräldrar och samhälle har ett gemensamt ansvar för att barnens intressen tas till vara i samband med föräldrarnas separation, så att deras välbefinnande och utveckling tryggas. Utdragna strider om vårdnad och boende, som ger upphov till stark osäkerhet hos barnet och placerar det i centrum för de vuxnas konflikter, bör så långt möjligt undvikas.

Att tänka på vid möte med barn som befinner sig i vårdnadstvist

Barn håller ofta tankar och känslor kring föräldrarnas separation och vad den innebär för sig själva. De kan ändå ha ett stort behov av att tala om detta, inte bara med vuxna, utan också med andra barn. I en del kommuner finns därför stödgruppsverksamhet för barn till separerande föräldrar inom ramen för socialtjänstens familjerättsenheter.

Barn känner ofta lojalitet med och försöker stödja båda föräldrarna i deras inbördes konflikt. De hamnar därmed i en lojalitetskonflikt som de behöver hjälp med. Man ska därför undvika frågor som kan hota barnets lojalitetskänsla gentemot familjen. Ju djupare konflikt barnet lever i, desto svårare kan det vara att möta barnet i ett samtal. Ett barn i lojalitetskonflikt kan välja mellan olika överlevnadsstrategier – till exempel att liera sig med en av parterna, att bli balanskonstnär (säga en sak till den ena och något annat till den andra) eller att agera ut.

Barn som samtalar med någon utanför familjen om sådant som rör föräldrarnas inbördes relation och barnets relation till föräldrarna känner sig inte alltid fria att säga vad de vill eller tycker. Det kan finnas familjehemligheter som de inte får röja och de kan vilja väga sina ord noga utifrån lojaliteter. De kan också aktivt eller omedvetet ha påverkats av någon av föräldrarna att bli budbärare eller ta hennes eller hans parti.

När det finns en stark konflikt mellan föräldrarna kan barnet känna skuld. Därför kan det vara angeläget att ta upp skuldfrågan på ett sätt som avlastar barnet och tydliggör att det varken direkt eller indirekt har någon skuld när det gäller föräldrarnas konflikt. Det gäller att vara medveten om att barn som har föräldrar med svåra konflikter, där barnen kanske används som redskap i kampen, riskerar att fara illa och kan behöva olika slags insatser från socialtjänstens sida. Barnens situation behöver särskilt uppmärksammas så att de får det stöd de behöver.

Källa: Socialstyrelsen. (2012) Vårdnad, boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt. Västerås: Edita Västra Aros.